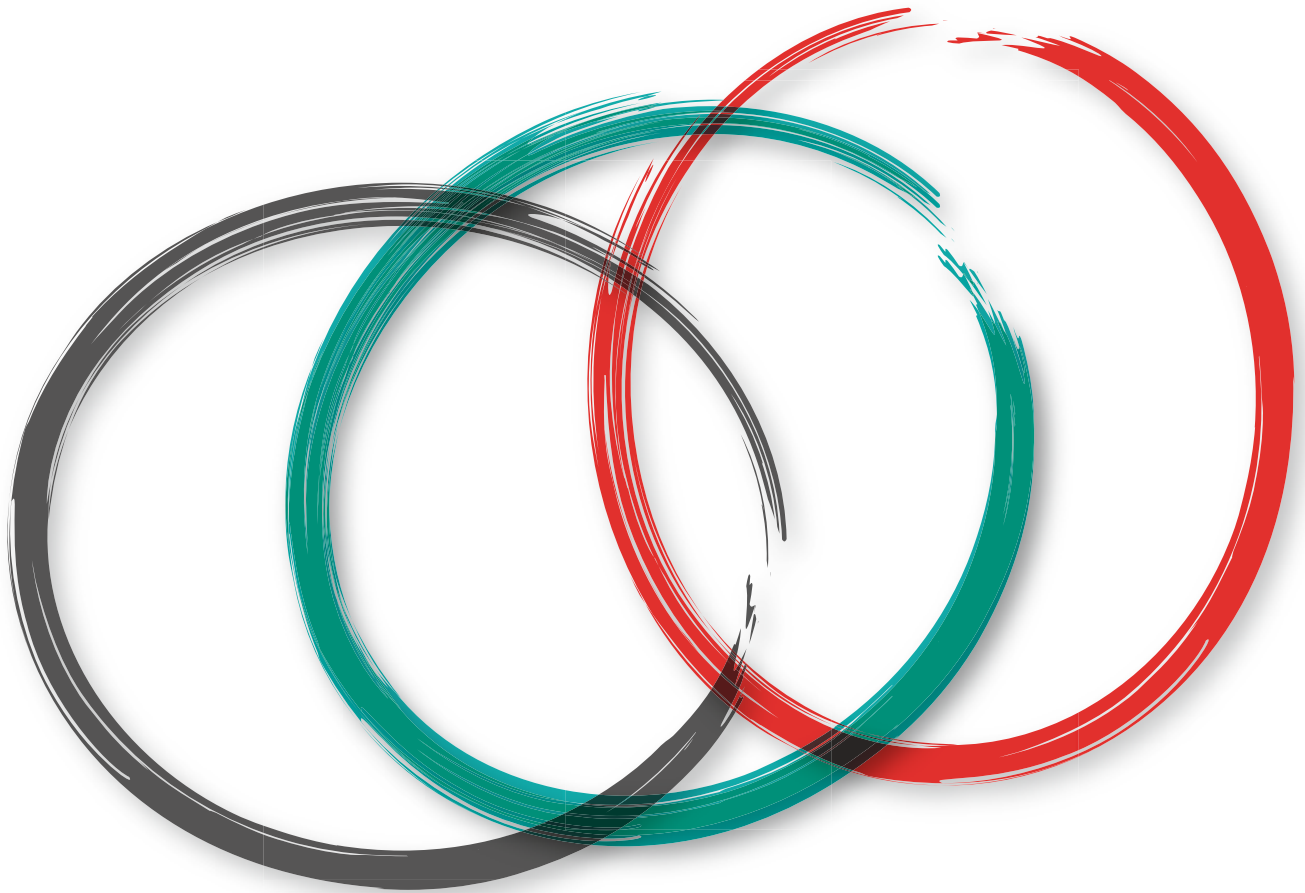

Manifest Voor meer kwaliteit van leven

Alles en iedereen bewegen voor
een samenleving zonder armoede

de Sociale Alliantie

Manifest

Voor meer kwaliteit van leven

Alles en iedereen bewegen voor een samenleving zonder armoede

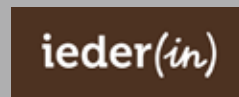
De Sociale Alliantie is een open netwerk van landelijke, provinciale en grootstedelijke organisaties die hun krachten bundelen wat betreft de strijd tegen armoede, tegen uitsluiting, voor participatie en voor behoud en herstel van bestaanszekerheid. Op landelijke en regionale bijeenkomsten en via een digitale nieuwsbrief worden regelmatig ervaringen uitgewisseld en voorstellen gedaan ter verbetering van beleid en uitvoering op landelijk en lokaal niveau. Daarmee vormt de Sociale Alliantie een schakel tussen het landelijke en het lokale niveau. Tevens is ze een vindplaats voor ervaringskennis die overheden en uitvoeringsinstanties voeling doet houden met de dagelijkse werkelijkheid, met de berusting

en de veerkracht van huishoudens en groepen burgers die rond moeten komen van een (te) laag inkomen. De groter wordende kloven in de samenleving tussen groepen mensen die wel meekunnen met de maatschappelijke ontwikkeling en groepen mensen die dat niet kunnen, zijn voor de Sociale Alliantie aanleiding om concrete voorstellen te doen voor een verbetering van de actuele situatie van mensen met een laag inkomen. Het uit elkaar groeien van groepen in de samenleving is daarnaast een aanleiding om nieuw denken en doen te verkennen. De Sociale Alliantie stimuleert de maatschappelijke dialoog hierover. Dat is nodig voor het tot stand brengen van een samenleving zonder armoede.

de Sociale Alliantie voor een samenleving zonder armoede

De Alliantie voor Sociale Rechtvaardigheid - ook kortweg Sociale Alliantie genoemd - is een initiatief van de vakbeweging, de kerken, de humanisten en uitkeringsgerechtigden. Het samenwerkingsverband begon in 2000 en is doorgegroeid naar een netwerkorganisatie waaraan ruim vijftig landelijke, regionale en plaatselijke organisaties en groepen deelnemen. Samen strijden zij voor een samenleving zonder armoede. Zie ook: www.socialealliantie.nl

Sociale Alliantie
Postbus 2758
3500 GT Utrecht
Telefoon 06 - 42092030
info@socialealliantie.nl
www.socialealliantie.nl

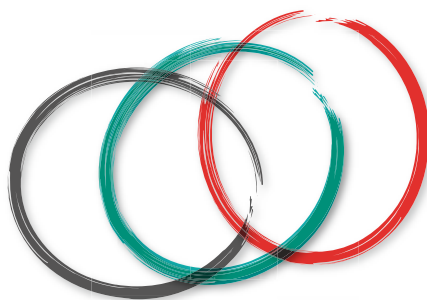

Samenvatting

Het gaat economisch beter. Tegelijk groeien de tegenstellingen in de samenleving en worden de scheidslijnen groter. Dit uit elkaar groeien van de samenlevende mensen doet zich voor op veel maatschappelijke terreinen: inkomen, bezit, arbeid, onderwijs, gezondheid, digitale vaardigheid, aanpassing aan de klimaatverandering. Het bestaan van dergelijke maatschappelijke kloven is niet goed voor de mensen die achterop raken of in veel gevallen achtergesteld worden. Het is evenmin goed voor de kwaliteit van leven van alle mensen in de samenleving. De Sociale Alliantie vindt dat we de sociale grondrechten die vastgelegd zijn in onze Grondwet een volwaardige inhoud moeten geven. Dat is een beschavingsplicht. We hebben de middelen en mogelijkheden om onze samenleving zo in te richten dat iedereen meetelt, meedoet, tot zijn/haar recht kan komen en zijn/haar kwaliteiten kan inbrengen in de samenleving. Het weer op niveau brengen van de sociale grondrechten betekent een herstel van collectieve bestaanszekerheden. De Sociale Alliantie benoemt de volgende kernpunten van zo'n herstelprogramma: (1) een leefbaar inkomen en effectieve schuldsanering; (2) goed en zeker werk; (3) gelijke kansen op goede gezondheid; (4) toegankelijk en praktijkgericht onderwijs; (5) goede en betaalbare woningen in een veilige omgeving; (6) gezonde en duurzame leefomgeving.

De Sociale Alliantie zet zich in voor een samenleving zonder armoede. Dat ideaal van een armoedevrije samenleving kan niet worden bereikt met een beleid en een praktijk waarin steeds exclusiever het accent wordt gelegd op hulp aan arme mensen. Dergelijke hulp is noodzakelijk, maar daarmee worden

de mechanismen die armoede veroorzaken niet opgespoord en uitgeschakeld. Daarom is het van belang dat naast noodzakelijke hulp aan armen condities worden gecreëerd die mensen met lagere inkomens in staat stellen zelf het initiatief te nemen om bestaanszekerheid veilig te stellen. Voor zichzelf en voor mensen om hen heen. Dat kan door het vormen van collectieven. Binnen en buiten gevestigde maatschappelijke organisaties en bestaande sociale bewegingen nemen burgers op steeds meer plekken in het land hiertoe het initiatief. Zeker als het initiatieven van groepen mensen met weinig geld betreft, wil de Sociale Alliantie dergelijke initiatieven verbinden, verbreiden en verbreden. Zulke eigen initiatieven van arme mensen voor de verbetering van de bestaanszekerheden van henzelf en van lotgenoten zijn evenzovele uitnodigingen aan de samenleving als geheel om een brede maatschappelijke dialoog te voeren over de maatschappelijke veranderingen die nodig zijn om duurzaam goed samenleven voor iedereen te realiseren. In dit verband benoemt de Sociale Alliantie de volgende kantelpunten: (1) van economische doeltreffendheid naar ecologische duurzaamheid; (2) van de ongelijkheid van gelijken naar de gelijkheid van ongelijken; (3) van los individu naar gebonden zelf; (4) van een amorele naar een morele economie; (5) van zorgen als hindernis naar zorgen als kern van de economie; (6) van consumenten van diensten naar producenten van gemeengoederen; (7) van een versmald naar een verbreed begrip van politiek en democratie. Deze kantelpunten kunnen in een brede maatschappelijke dialoog worden uitgediept en samengevoegd tot een nieuw perspectief op een samenleving zonder armoede.

Inhoud

I	De samenleving drijft uit elkaar	4
II	Herstel van sociale grondrechten.....	7
II	Kantelpunten om over na te denken en om aan te werken	10
IV	Zelf taken oppakken die de overheid laat liggen.....	13

I De samenleving drijft uit elkaar

De laatste 35 jaar wordt een beleid gevoerd dat gekenmerkt wordt door twee slogans: 'meer markt, minder overheid' en 'meer individueel en minder collectief'. De sociale ankers zijn gelicht; veel mensen zijn erop achteruitgegaan wat betreft bestaanszekerheden. De samenleving drijft uit elkaar. Het midden wordt smaller. De randen worden groter: aan de ene kant de mensen die profiteren van de groeiende welvaart en rijkdom; aan de andere kant de groepen die achteropraken, wier bestaan onzeker is geworden. De kloven in de samenleving worden wijder en dieper. Dat speelt op veel terreinen die te maken hebben met het dagelijkse leven van mensen: inkomen, bezit, arbeid, onderwijs, gezondheid, digitale vaardigheid, aanpassing aan de klimaatverandering. Op basis van cijfermateriaal van het Centraal Planbureau, het Centraal Bureau voor de Statistiek en het Sociaal en Cultureel Planbureau wordt een korte aanduiding gegeven van een aantal kloven in de samenleving.

Inkomenskloof

Uit onderzoek naar de inkomensontwikkeling in de periode van 1977-2011 blijkt dat de 10 procent minstverdienende huishoudens er sinds 1977 in reëel inkomen 30 procent op achteruit is gegaan, terwijl alle inkomensgroepen daarboven er juist op vooruitgingen.¹ Hogere inkomensgroepen zagen hun inkomen

over de periode 1977-2011 wel stijgen, van 6 procent van de op een na laagste 10 procent inkomensgroep tot 23 procent voor de hoogste 10 procent. Het verschil tussen de hoogste en laagste inkomensgroep nam eveneens toe in de afgelopen 35 jaar: van 5,1 keer zo veel in 1977 naar 8,2 keer zoveel in 2011.

In 2016 moesten 590 duizend huishoudens rondkomen van een laag inkomen, oftewel 8,2 procent van alle huishoudens. Dat zijn om en nabij 1,1 miljoen mensen. Hiervan moesten 224 duizend huishoudens (407 duizend personen) al ten minste vier jaar op rij rondkomen van een laag inkomen. Dat zijn er 15 duizend meer dan in 2015. Ook in 2015 nam het aantal huishoudens met langdurig risico op armoede toe vergeleken met het jaar ervoor, en wel met 24 duizend. Huishoudens met een (langdurig) laag inkomen waren in 2015 de helft van hun maandelijks inkomen kwijt aan vaste lasten, waaronder met name woonlasten; bij huishoudens met hogere inkomens was dat een derde. Om en nabij 1,7 miljoen huishoudens hebben problematische en langdurige schulden. Meer dan 130.000 mensen zijn afhankelijk van de voedselbank. Het aantal mensen dat aanklopt bij particuliere armoedebestrijdingsinitiatieven in hun gemeente is tussen 2013 en 2017 met achttien procent gestegen. In 2016 leefden ruim 292 duizend minderjarige kinderen in een huishouden met een laag inkomen. Voor 117 duizend van hen was dit het vierde jaar achtereen.

Vermogenskloof

Anno 2013 heeft de tien procent meest vermogende huishoudens in Nederland 66% van het vermogen in handen. De top 1% bezit 27% en de top 0,1% heeft circa 10% in handen. De Gini-coëfficiënt, een populaire maatstaf voor ongelijkheid, bedraagt circa 0,90 in 2013, waarbij een coëfficiënt van 1 een volledige ongelijkheid aangeeft.

De winsten van bedrijven zijn de laatste jaren flink toegenomen. Deze stijging hangt samen met de dalende arbeidsinkomensquote (AIQ): arbeid in Nederland en in andere ontwikkelde landen krijgt een kleiner deel van de opbrengst van productie dan in de jaren zeventig. Een dalende AIQ vergroot de ongelijkheid.

Opleidingskloof

In het onderwijs is sprake van een toenemende verwijdering tussen kinderen van 'hoogopgeleide' ouders en kinderen van 'lager opgeleide' ouders.² 'Hoger opgeleide' ouders sturen hun kinderen naar scholen waar alleen leerlingen met een vergelijkbare achtergrond zitten. Zij hebben ook geld om hun kinderen naar bijles te sturen. Scholieren en studenten met een migratieachtergrond of van wie de ouders niet gestudeerd hebben, krijgen gemiddeld een lager advies en hebben veel minder kans om aan een studie te beginnen en deze succesvol af te ronden.

Gezondheidskloof

'Laagopgeleide' vrouwen leven gemiddeld 5,4 jaar korter dan 'hoogopgeleide' vrouwen, terwijl het verschil bij mannen zelfs 6,5 jaar bedraagt. Het verschil in jaren gezonde levensverwachting (bij mannen 14,2 jaar en bij vrouwen 15,5 jaar) is nog veel groter. Zorg schiet vaak tekort voor mensen in achterstandswijken. Juist daar zijn veel mensen bij wie een slechte gezondheid vaak gepaard gaat met werkloosheid, schulden, sociale en psychische problemen. Het rijkere en hoger opgeleide deel van de bevolking krijgt meer zorg en heeft betere toegang tot zorg dan mensen met een lagere sociaal-economische status.

Woonkloof

Er ontstaat een steeds grotere tweedeling tussen de huursector en koopsector: in de huursector wonen vooral alleenstaanden (56%) en lage inkomens; in de koopsector wonen veel meer gezinnen en mensen met midden- en hogere inkomens. In 2015 woonde 72 procent van de huishoudens met een laag inkomen in een sociale huurwoning. Van de huishoudens die al minstens vier jaar lang van een laag inkomen moesten rondkomen, was dat 83 procent. De woonsituatie van de huishoudens met een hoger inkomen was duidelijk anders. Het merendeel van hen had een koopwoning. 'Lager- en hoger opgeleiden' komen elkaar steeds minder tegen: ze wonen niet in dezelfde wijken, ze gaan niet naar dezelfde sportclub, ze komen elkaar ook niet meer tegen in de kerk, zoals vroeger. In een aantal gemeenten ontstaat een duidelijke tweedeling tussen wijken waar kinderen in armoede opgroeien en wijken waar kinderen in een gunstiger milieu opgroeien.

Arbeidskloof

Van alle werkende Nederlanders hebben ruim 5 miljoen een vaste baan. Bijna 3,3 miljoen hebben een flexcontract of zijn zelfstandige. De meeste mensen met een flexcontract zijn laag opgeleid. In de afgelopen tien jaar nam het aantal werkenden met een vast contract met ongeveer een half miljoen af en het aantal flexibele contracten nam in dezelfde periode met een miljoen toe. Van de werkende bevolking maakte in 2016 2,8 procent (203 duizend personen) deel uit van een huishouden met een inkomen onder de lage-inkomensgrens. Dat is iets minder dan in 2015 toen 212 duizend werkenden risico op armoede liepen (2,9 procent). Groepen met een slechte arbeidsmarktpositie ontvangen de minste scholing. Dat betreft laagopgeleiden, ouderen, mensen in een flexbaan en mensen met gezondheidsproblemen of een arbeidsbeperking. Het verschil in arbeidsdeelname tussen mensen met en zonder arbeidshandicap is de afgelopen jaren groter geworden. Arbeidsdeelname van mensen met gezondheidsbeperkingen daalde van 56 procent in 2008 naar 43 procent in 2015.

Klimaatkloof

De energietransitie is een van de grote maatschappelijke uitdagingen van de komende tijd. Er worden plannen voor gemaakt; er worden campagnes voor gestart. De vraag is of daarbij voldoende aandacht is voor mensen met een kleine portemonnee. In 10% van de Nederlandse huishoudens is nu al sprake van energiearmoede. Dat zijn ongeveer 780.000 huishoudens. De klemsituatie rond energie dreigt zich de komende jaren te intensiveren, omdat de prijzen van energie zullen stijgen en omdat de kosten van de overschakeling van gas op stroom onvolledig gecompenseerd worden. Er wordt gewaarschuwd voor een 'duurzaamheidskloof': mensen met voldoende geld kunnen maatregelen treffen waarmee ze in kunnen spelen op de energietransitie; mensen zonder geld hebben die mogelijkheden niet. De overgang naar duurzame energie kan

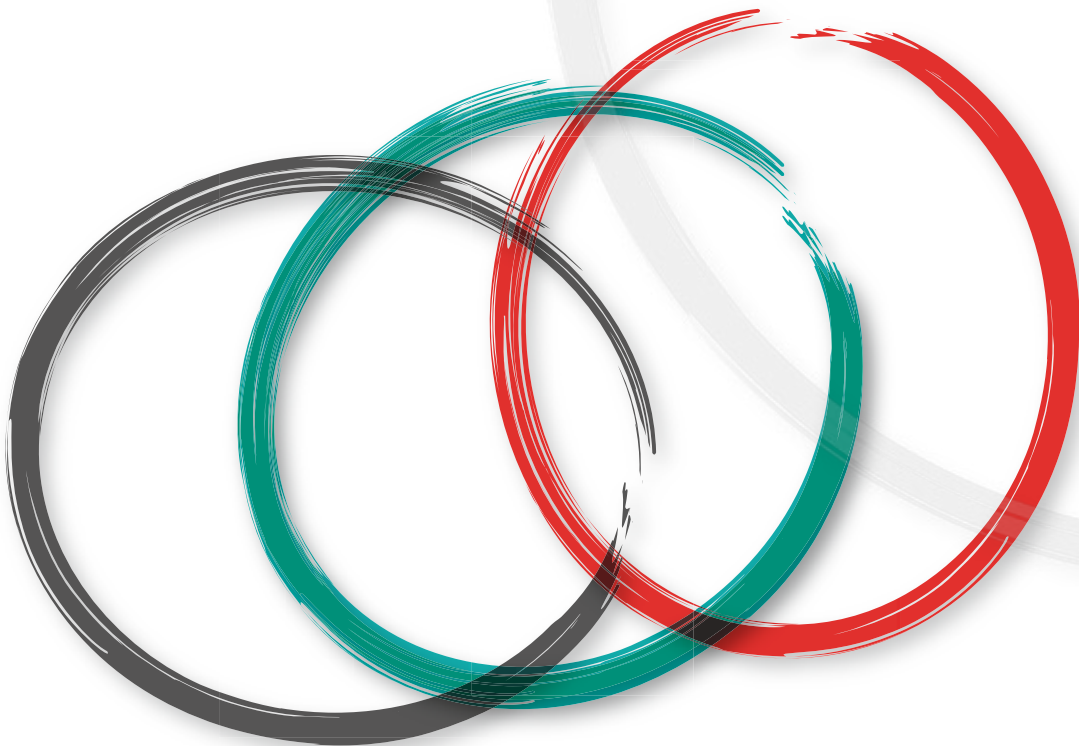
alleen succesvol verlopen als die gepaard gaat met sociale maatregelen. Anders lopen we het risico dat klimaat de nieuwe splijtzwam in de samenleving wordt.

Informatiekloof

De digitale kloof neemt toe. De overheid behandelt de burger steeds meer als klant en biedt de gelegenheid om digitaal benaderd te worden en zaken te doen. Een groot aantal mensen mist digitale vaardigheid en loopt daardoor steeds meer kans om buitengesloten te worden. In Nederland zijn tweeënhalf miljoen mensen laaggeletterd en nog eens één miljoen mensen heeft moeite met het gebruik van digitale middelen. Er is een sterke relatie tussen schuldenproblematiek en laaggeletterdheid: de helft van de mensen met financiële problemen is laaggeletterd.

1. Wiemer Salverda, Inkomen, herverdeling en huishoudvorming 1977-2011: 35 jaar ongelijkheidsgroei in Nederland, TPEdigitaal 2012 jaargang 7(1) 66-94.

2. Lager- en hoger-opgeleiden zijn gangbare termen in onderzoeken naar ongelijkheid. Het zijn termen die de ongelijke waardering van beroepsonderwijs en wetenschappelijke onderwijs bevestigen en bestendigen. Het alternatief dat we hebben kunnen vinden is praktisch en theoretisch opgeleiden. Maar dat dekt de lading niet helemaal. Daarom, en omdat de gangbare aanduiding een element is van de opleidingskloof, blijven we vooralsnog de gangbare begrippen 'lager- en hoger-opgeleiden' gebruiken, maar we zetten ze wel tussen aanhalingstekens.

Uit meer dan honderd jaar sociale strijd ontwikkelde zich midden vorige eeuw een samenleving waarin mensen niet meer in angst hoefden te leven voor hun dagelijks bestaan. Daar stond de overheid garant voor via collectieve verzekeringen en voorzieningen. Die garantstelling werd in 1983 zelfs vastgelegd in de Grondwet, de hoogste wet van het land. Die garanties zijn onze sociale grondrechten. Via deze sociale grondrechten dragen de burgers de overheid op om te zorgen voor werkgelegenheid, bestaanszekerheid, bescherming van leefmilieu, volksgezondheid, woongelegenheid, ontplooiing en onderwijs. Bij het bekrachtigen van deze grondrechten in de Grondwet (1983) is al een maatschappelijk proces gaande van anders denken en doen. In de eerste plaats anders denken en doen over de rol van de overheid in relatie tot de werking van de markt: het medicijn 'meer markt en minder overheid' wordt ingezet tegen de 'onbetaalbaarheidsziekte' van de verzorgingsstaat. In de tweede plaats anders denken en doen over de positie van het individu in relatie tot het collectief: het collectieve karakter van voorzieningen moet wijken voor het veronderstelde vermogen van mensen om zelfstandig betere keuzes te maken. Dat leidt tot een verschaalde en minimale uitvoering van de sociale grondrechten en een versmalling van de solidariteit in de samenleving. De privatisering doet ook haar intrede op het terrein van de sociale grondrechten. Daarmee plaatst de overheid zich buiten spel en geeft de zorg voor sociale grondrechten uit handen. Steeds meer mensen in de samenleving hebben last van deze overheidskeuze: armoede en ongelijkheid in de samenleving nemen toe; op steeds meer terreinen in de samenleving ontstaan breder en dieper wordende kloven. Deze kloven roepen maatschappelijke verontroosting op. Hoogste tijd de koers bij te stellen en hefbomen te vinden om meer kwaliteit van leven te bewerkstelligen voor iedereen in de samenleving. Op korte termijn vraagt dat om een herstel van sociale grondrechten:

1. Een leefbaar inkomen en effectieve schuldsanering.
2. Goed en zeker werk.
3. Gelijke kansen op goede gezondheid.
4. Toegankelijk en praktijkgericht onderwijs.
5. Goede en betaalbare woningen in een veilige omgeving.
6. Gezonde en duurzame leefomgeving.

1 Een leefbaar inkomen en effectieve schuldsanering

Een rechtvaardige inkomens- en welvaartsverdeling tussen de generaties, tussen mensen die betaald werken, mensen die gepensioneerd zijn en mensen die onbetaalde (zorg) arbeid verrichten. Toegespitst op de lagere inkomens betekent dit onder meer dat het sociaal minimum gekoppeld moet blijven aan de algemene en incidentele loonontwikkeling. Om opgelopen achterstanden te compenseren moeten daarnaast het minimumloon, de AOW en de sociale uitkeringen extra worden verhoogd. De BTW-verhoging op eerste levensbehoeften moet worden geschrapt en iedereen moet als oudedagsvoorziening kunnen beschikken over een leefbaar pensioen. Dat geldt ook voor mensen die (een deel van) hun leven in dienst hebben gesteld van het zorgen voor anderen. Daarnaast moet in het beleid meer aandacht komen voor vermogensongelijkheid.

Extra aandacht verdienen ook de bijna 1 miljoen mensen die kampen met problematische schulden. Zowel schuldeisers als schuldenaren hebben belang bij verkorting van procedures en bij snellere toegang tot de WSNP. Dan gaat het (beetje) geld dat nog beschikbaar is niet op aan bewindvoering en krijgen schuldeisers nog iets uitbetaald. Met name minima kunnen dan in aanmerking komen voor een verkorte saneringsperiode, waarna hun schulden worden kwijtgescholden. Schuldenoprijvende boete-oplegging en incassowanpraktijken moeten worden stopgezet.

Ad 2 Goed en zeker werk

De arbeidsmarkt moet opnieuw geregeld worden. Uitgangspunt daarbij is: goed en zeker werk. De doorgeslagen flexibilisering moet worden teruggedraaid. De samenleving moet niet langer accepteren dat werkgeversverplichtingen worden omzeild en ondernemersrisico's worden afgewenteld op de minst weerbaren op de arbeidsmarkt en op de samenleving als geheel. Schijnopdrachtgeverschap en structurele afhankelijkheid van mensen die worden ingehuurd, moeten actief worden bestreden. Ze hollen fatsoenlijke beloning, sociale bescherming en pensioenopbouw uit. Het zijn mechanismen die armoede doen ontstaan en laten voortbestaan. Om die tendens te keren moeten om te beginnen op de arbeidsmarkt de principes van sociale bescherming en collectieve verzekering tegen (levens)risico's worden hersteld en behouden. Dat geldt voor veel groepen, maar zeker voor mensen met een arbeidsbeperking. Sinds de Participatiewet 3,5 jaar geleden is ingegaan, is het perspectief op werk voor mensen met een arbeidsbeperking drastisch gedaald. Het lukt nog steeds onvoldoende om hen duurzaam aan het werk te helpen. Mensen met een arbeidsbeperking moeten daarom weer een wettelijk recht op de dienstverlening van de sociale ontwikkelbedrijven krijgen en de bezuinigingen op de sociale werkvoorziening moeten stoppen (SW) zodat SW-bedrijven zich kunnen omvormen tot sociale ontwikkelbedrijven die mensen met een arbeidsbeperking duurzaam aan het werk helpen.

3 Gelijke kansen op goede gezondheid

Het beleid ten aanzien van gezondheidsverschillen tussen rijke en arme mensen legt te eenzijdig het accent op gedragsverandering en leefstijlverbetering met een steeds sterker wordende verwijzing naar eigen verantwoordelijkheid voor (on)gezond gedrag. Gelijktijdig of liever nog voorafgaand aan de bevordering van gezond gedrag moet in beleid en praktijk het accent worden gelegd op het aanpakken van meer structurele factoren als psychosociale belasting op het werk, woonomstandigheden, opleiding en inkomen. De dagelijkse werkelijkheid waarin mensen en met name

arme mensen moeten (over)leven heeft veel ziekmakende kenmerken en deze context mag dus niet buiten beschouwing blijven bij de aanpak van gezondheidsverschillen tussen rijke en arme mensen.

4 Toegankelijk en praktijkgericht onderwijs

Onderwijs is de basis en de toekomst van onze samenleving. Deze basisvoorziening moet voor iedereen toegankelijk zijn. Leenstelsel, ouderbijdragen, lesgeld en kosten voor schoolboeken vormen een financiële drempel voor mensen met lagere inkomens. Om die drempel weg te nemen moet onderwijs gratis zijn. Omdat het tegengaan van een tweedeling in het onderwijs al bij kinderen op heel jonge leeftijd moet beginnen, moet de toegankelijkheid van kinderopvang worden verbeterd met name voor huishoudens met een laag inkomen.

Overheden, bedrijfsleven en onderwijsinstellingen maken afspraken over het opzetten van praktijkgerichte leerwerkplekken en arbeidsnabije scholing, opdat alle jongeren goed toegerust worden voor de arbeidsmarkt. Daarnaast stimuleren en faciliteren ze levenslang en levensbreed leren, opdat alle mensen, ook ouderen, hun vaardigheden en competenties verbreden en mee kunnen (blijven) doen in de zich snel ontwikkelende kenniseconomie. Alle burgers, te beginnen bij de laaggeschoolden, krijgen daarvoor een toereikend budget en reële kansen. Instanties die dichtbij de burger staan moeten meer bekend worden gemaakt met laaggeletterdheid teneinde de daaruit voortkomende problemen (zoals schulden) beter te signaleren en snel aan te pakken.

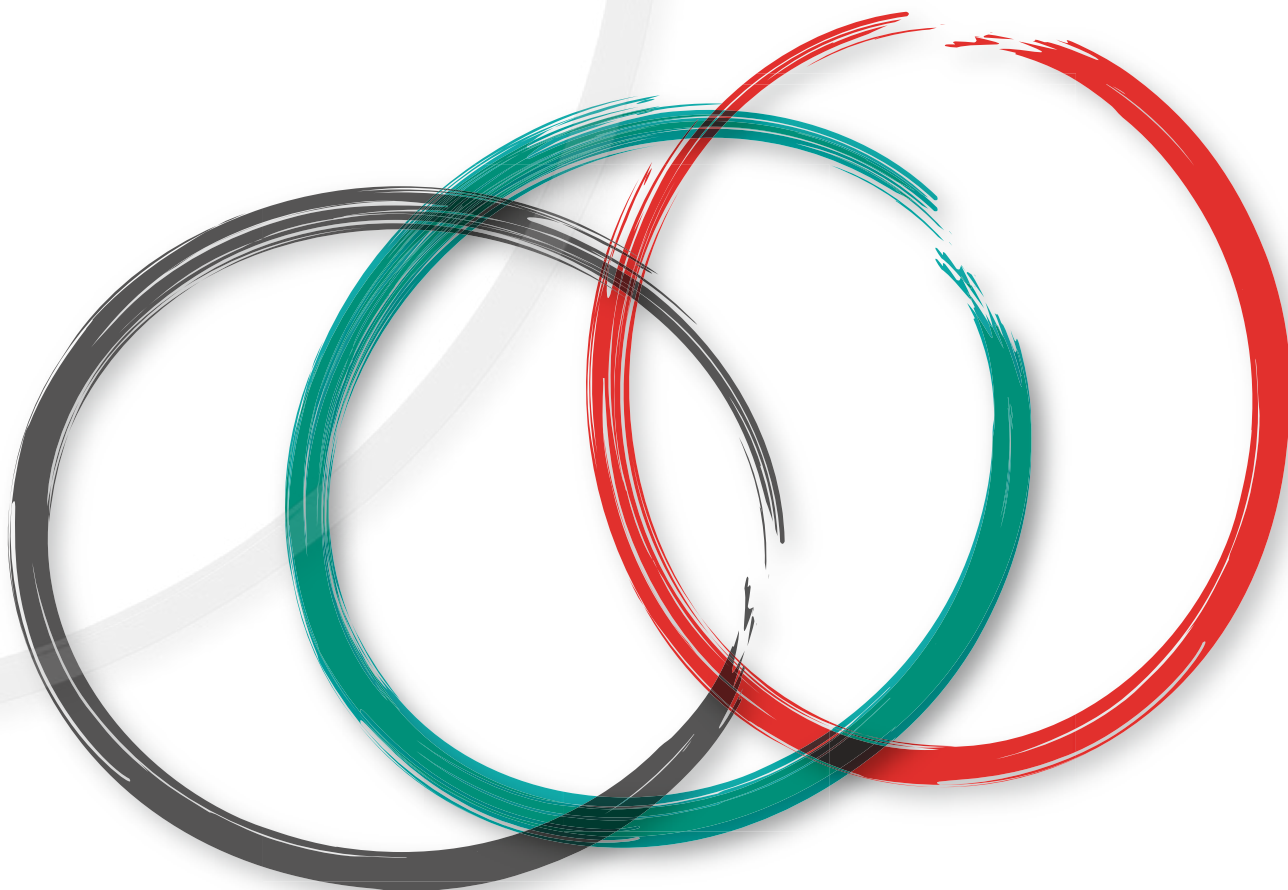
5 Goede en betaalbare woningen in een veilige omgeving

Overheden en woningcorporaties stellen samen een uitvoeringsprogramma op met harde afspraken om achterstanden op het terrein van de sociale woningbouw binnen vier jaar in te lopen: in versneld tempo worden goede en betaalbare huurwoningen gebouwd; de huurtoeslag blijft onaangetast en doorgevoerde

verslechtingen worden ongedaan gemaakt. In een kortere periode dan nu is geregeld wordt de aftrek van de hypotheekrente voor mensen met meer geld gelijkgetrokken aan de aftrekmogelijkheid die mensen met minder geld hebben. Verder hebben alle burgers, ook mensen met een laag inkomen, recht op veilig wonen. Dat wil zeggen dat ze beschermd zijn tegen criminaliteit en verloedering en dat ze wonen in wijken waar ze zich vrij in de openbare ruimte kunnen bewegen. Veilig wonen wil ook zeggen dat mensen in buurten en in huizen wonen met een goed leefklimaat, waar ruimte is voor ontmoeting, creativiteit, sociale innovatie, kunst en cultuur. Dit doel kan niet tot stand worden gebracht in een snel verslechterend klimaat van wij-zij. Dit is een negatieve spiraal die moet worden doorbroken. Dat vergt een gericht beleid op meerdere terreinen met een accent op de sociaal-economische positie van achtergestelde groepen.

6 Gezonde en duurzame leefomgeving

De energielasten stijgen. Heel veel huishoudens kunnen hun energierekening nu al niet meer betalen. Andere energiebronnen aanboren koste geld dat bij minimahuishoudens niet aanwezig is. De laagste inkomens betalen relatief al het meeste aan het klimaatbeleid. Die ongerijmdheid wordt door het beleid van het huidige kabinet nog versterkt. Dat is niet eerlijk. Mensen die de meeste behoeften hebben maken de grootste aanspraken op der aarde en het milieu. De meest behoeftigen in dit opzicht zijn niet de armen, maar juist de rijken. Deze moeten daarom ook de zwaarste lasten dragen wat betreft het herstel en behoud van de aarde.

Kantelpunten om over na te denken en om aan te werken

Het is dringend nodig om landelijk en lokaal een aantal concrete maatregelen te nemen om de kwaliteit van leven voor achterblijvende groepen te verbeteren. Maar dat volstaat niet. De oorzaken waarom groepen mensen achterblijven moeten worden blootgelegd en aangepakt. Als dat gebeurt wordt duidelijk dat wij als samenlevende mensen onze samenleving op een aantal punten anders moeten inrichten. Dat is in het belang van iedereen. De Sociale Alliantie wil het maatschappelijk debat dat hierover al gaande is, stimuleren in eigen kring en daarbuiten. Daartoe wordt een aantal kantelpunten benoemd. Niet als onwrikbare waarheden, maar als uitnodiging om mee te denken over veranderingen waarmee meer kwaliteit van leven voor iedereen te bereiken valt. Dit zijn de zeven kantelpunten.

1 Van economische doeltreffendheid naar ecologische duurzaamheid

In een recente studie naar een nieuwe balans tussen recht, ecologie en samenleving staat een gedachte die zich steeds sterker opdringt naarmate mensen in Nederland en elders op de wereld te maken krijgen met risico's en gevaren die in verband staan met een klimaatverandering. "Een van de grootste uitdagingen van onze tijd is het opbouwen en voeden van duurzame gemeenschappen – maatschappelijke, culturele en fysieke milieus waarin we aan onze behoeftes en inspiraties kunnen voldoen zonder dat dit ten koste gaat van toekomstige generaties. (...) Wat we nodig hebben is een fundamentele verandering van visie – een verschuiving van economische doeltreffendheid (in de zin van optimale winst) naar ecologische duurzaamheid, van privé-eigendomsrechten naar voor iedereen toegankelijke commons. Een duurzame gemeenschap is zodanig ontworpen dat haar manier van leven, economische en andere structuren en technologieën geen inbreuk maken op het aan de natuur inherente vermogen het leven in stand te houden." (Fritjof

Capra en Ugo Mattei: Ecologie en wet, Zeist 2015, p. 58)

2 Van de ongelijkheid van gelijken naar de gelijkheid van ongelijken

Er zijn twee modellen van denken over maatschappelijke ongelijkheid: de ongelijkheid van gelijken versus de gelijkheid van ongelijken. Het eerste model gaat uit van het idee dat mensen van nature gelijk zijn of in een gelijke startpositie worden gezet. Door ijverig leren, hard werken, sparen, hun talenten inzetten, de geboden kansen benutten, kortom, dankzij eigen inspanningen hebben mensen ongelijkheid tot stand gebracht. Zij die meer hebben dan een ander, hebben dat verdiend. De aldus ontstane ongelijkheid wordt geaccepteerd, wordt goed geacht: ze bevordert de economische groei. Daarvan profiteren ook degenen die niet zo slim of zo ijverig zijn of die niet zo handig met hun capaciteiten hebben gewoerd. Het begrip kans staat centraal in dit model van de ongelijkheid van gelijken. Aanhangers van dit model vragen zich af of in de huidige verzorgingsstaat nog voldoende ongelijkheid aanwezig is om de economische groei in gang te houden.

Het tweede model is dat van de gelijkheid van ongelijken. Dit model heeft als uitgangspunt dat mensen van nature ongelijk zijn en dat het beter is dat gegeven te erkennen. Dan kun je er namelijk wat aan doen. Gelijkheid ontstaat in een sociale context, bij een bepaalde maatschappelijke organisatie van produceren, distribueren en samenleven. Tussen de belangen van de samenleving en die van het individu bestaat een relatie. Centraal daarin staat het begrip compensatie. We zouden ook kunnen zeggen: aan ieder naar behoefte, van ieder naar vermogen. In dit model is men bezorgd over de vraag of er in de moderne samenleving nog voldoende gemeenschapszin en rationaliteit is om grotere gelijkheid tot stand te brengen.

3 Van los individu naar gebonden zelf

Het huidige sociaal beleid stoelt op het mens- en maatschappijbeeld van de zelfbewuste burger die zijn leven in eigen hand neemt, zijn eigen loopbaan plant, eigen keuzes maakt, zichzelf indekt tegen risico's. Zo'n individuebegrip past bij een (wereld)economie die behoefte heeft aan losse individuen zonder sociale bindingen. Dat staat haaks op het idee van de mens als een kwetsbaar wezen. Kwetsbaar, omdat hij/zij voor zijn/haar zelfverwerkelijking aangewezen is op respect, achting, erkenning van anderen. Respect, achting en erkenning vanwege hetgeen mensen gemeenschappelijk hebben. Respect, achting en erkenning vanwege hetgeen mensen van elkaar doet verschillen. Deze voor de zelfverwerkelijking noodzakelijke relatie met anderen maakt ons als mensen tot morele wezens: we zijn verantwoordelijk voor elkaars zelfverwerkelijking. Dat geldt in het algemeen voor alle andere mensen en het geldt in het bijzonder voor mensen in de directe omgeving. Het feit dat een mens om mens te zijn afhankelijk is van het respect, de achting en de erkenning van andere mensen, maakt dat iedereen verantwoordelijkheid draagt voor de anderen. Het wordt een deel van jouw eigen identiteit hoe je met deze verantwoordelijkheid voor de anderen omgaat. De ander is niet de begrenzer van mijn vrijheid en zelfverwerkelijking, maar de medeverwerker ervan. Die visie op de mens is het beste medicijn tegen de groeiende vereenzaming en samenloosheid die kenmerkend zijn voor de moderne samenleving.

4 Van een amorele naar een morele economie

De maatschappelijke kosten van de lang volgehouden amorele productiewijze maken een moralisering van de economie onafwendbaar. Niet langer kan worden gedaan alsof de wijze van produceren een neutraal proces is, waarop ethische normen niet van toepassing zijn. De economie moet zich meer richten op waarden, op hetgeen van werkelijke waarde is in het leven van mens en natuur. De economie moet economischer worden. Dat kan alleen als zij zich ontwikkelt tot een ecologi-

sche economie, die doordrongen is van het feit dat met economische activiteiten altijd natuur wordt gemaakt en getransformeerd. Dat schept voor producent en consument een verantwoordelijkheid waaraan zij niet kunnen ontsnappen. De op waarden gerichte economie, de echt-economische economie oriënteert zich op de idee van oikonomia, het op orde brengen en in orde houden van de huishouding; ze keert zich af van de chrematistikè, het gericht zijn op het produceren voor een markt met zijn logica van concurrentie, versnelling, creëren van winnaars en verliezers, de tegenstelling tussen kapitaal en arbeid, de uitputting van de natuur. Voor een goed en verantwoord samenleven is het onvermijdelijk met de logica van de markteconomie te breken. Moralisering vergt een zeker localisme of regionalisme: mensen moeten de structuren waarbinnen ze produceren en consumeren kunnen overzien; de verbondenheid van de mensen met elkaar en met de natuur moet zichtbaar en tastbaar blijven. Alleen dan kunnen mensen overzien wat de gevolgen zijn van hun handelen en kunnen ze aangesproken worden daarvoor verantwoordelijkheid te nemen.

5 Van zorgen als hindernis naar zorgen als kern van de economie

Zolang het zorgen geen deel uitmaakt van de economische rationaliteit betekent het verrichten van deze arbeid een inbreuk op de economische doelmatigheid. Dat houdt in dat zorgen benaderd wordt als een risico of handicap. Deze gebruikelijke benadering doet geen recht aan het economische en maatschappelijke belang van zorgarbeid. Het fundament dat de zorgarbeid onder de moderne markteconomie heeft gelegd, moet in de rationaliteit van deze economie worden opgenomen. Niet als loutere aanvulling, maar als kernelement. Alleen op die manier kan de huidige economie zich ontdoen van haar irrationeel karakter en uitgroeien tot een op het leven afgestemde moderne economische economie. In zo'n economie worden niet louter kwantitatieve maatstaven aangelegd, maar eerst en vooral kwalitatieve. Als de logica van de zorgarbeid opgenomen wordt in de economische rationaliteit kan deze zich

ontwikkelen tot eco-sociale verstandigheid. Anders dan thans is het dan wèl mogelijk om in de economie onderscheid te maken tussen creatieve en destructieve arbeid. En anders dan nu heeft betaalde arbeid dan niet langer per definitie voorrang op andere vormen van arbeid.

6 Van consumenten van diensten naar producenten van gemeengoederen

Collectieven van burgers proberen in sociale coöperaties een nieuw bestaan op te bouwen. Ze pakken in de eigen leefomgeving maatschappelijke taken op die de overheid laat liggen. Deze basisinitiatieven laten zien dat het niet langer klopt om de samenleving in te delen in twee domeinen, namelijk het domein van de markt met z'n privaat recht en het domein van de overheid met zijn publiek recht. Vanuit de alledaagse werkelijkheid van mensen ontstaat een nieuw domein, het domein van het gemeengoed, de commons. In dit domein organiseren mensen eigen activiteiten. Deze wijken wat betreft aard en vorm af van de activiteiten van de twee vertrouwde domeinen van de markt en de staat. Deze vertrouwde domeinen worden vaak tegenover elkaar gezet, maar de aard en vorm van hun activiteiten lijken heel veel op elkaar. Beide domeinen berusten op concentratie van macht. In het private domein ligt de macht bij de eigenaar van goederen. Die neemt de besluiten en die is bij machte om anderen uit te sluiten. In het publieke domein is ook sprake van hiërarchie en ligt de macht in handen van degenen die aan de top van de hiërarchie staan. In het domein van de commons is de macht niet geconcentreerd bij een enkeling, maar wordt de macht juist verspreid over alle deelnemers: allen zijn eigenaar, schepper en gebruiker van het gemeengoed. Het gaat niet om een ding, een voorziening die buiten de mensen staat, een object dat door hen gebruikt kan worden. Het gaat om een bron van leven die door mensen zelf gemaakt en onderhouden wordt, die een deel van hun levensontwerp is, dat alleen in gezamenlijkheid tot stand komt en in stand gehouden wordt. Het scheppen en het gebruiken van gemeengoederen liggen in handen van de mensen zelf. Dat is een wezen-

lijk onderscheid met goederen, diensten of voorzieningen die door de markt of door de overheid aangeboden worden aan gebruikers, afnemers, consumenten.

7 Van een versmald naar een verbreed begrip van politiek en democratie

Politiek is verdund tot hetgeen in de vergaderzalen van parlement en gemeentehuis gebeurt. Dat staat vaak ver af van de dagelijkse werkelijkheid van mensen. Bovendien heeft die overheidspolitiek zich zo sterk verbonden met de gangbare geldeconomie dat ze de beschermende functie verloren heeft; ze heeft geen eigen grammatica meer op basis waarvan ze krachten kan mobiliseren om de economie in bedwang te houden. De daadwerkelijke verandering van het gangbare vindt plaats in de alledaagse werkelijkheid van mensen die benadeeld worden door de bestaande orde. Hun achterstelling dwingt deze groepen de gebaande paden te verlaten om kwaliteit van leven te behouden of te hervinden. In die alledaagse strijd hervindt de politiek haar politiek karakter.

Net als de politiek is de democratie te uitsluitend gelieerd aan de overheid en de daarbij horende structuren van staat, parlement, verkiezingen. Democratie krijgt vooral gestalte als staatsinrichting en regeringsvorm. Veel mensen, en zeker achtergestelde groepen, voelen zich monddood gemaakt door deze democratie. Zij zoeken naar andere vormen van democratie. Nieuwe vormen die beter passen bij een levenswijze van mensen die zich verbinden in horizontaal georganiseerde egalitaire gemeenschappen. In zo'n gemeenschappen wordt de macht niet overgedragen of toebedeeld aan een aantal gekozenen; mensen die deelnemen in dergelijke gemeenschappen vormen in samenspraak en samenwerking met elkaar een leefwereld waarin allen gelijkberechtigd zijn en allen respect, erkenning en waardering krijgen, en waarin allen die door besluiten geraakt worden daar ook over mee kunnen praten en besluiten.

Er is een brede maatschappelijke dialoog nodig om de samenleving op enkele scharnierpunten te laten kantelen naar een meer sociale en duurzame ordening van het samenleven. Die dialoog kan op twee manieren worden gevoerd. Door een aantal kantelpunten aan de orde te stellen en te proberen daarover een maatschappelijk debat in gang te zetten en in gang te houden. In het vorige hoofdstuk is een aanzet daartoe gegeven met het benoemen van zeven kantelpunten. Een tweede manier om een maatschappelijke dialoog in gang te zetten ligt niet zozeer in het denken en discussiëren, maar veel meer in het doen en uitproberen. In dit hoofdstuk wordt kort ingegaan op die tweede manier van maatschappelijke dialoog. Daarmee beoogt de Sociale Alliantie de anti-armoedestrijd te verbreden en te verlevendigen met collectieven van burgers die concrete activiteiten ondernemen om hun bestaanszekerheid te herstellen of te behouden. Omdat deze collectieven zich richten op herstel en behoud van sociale grondrechten noemen we ze sociale coöperaties.

Drie soorten mensenrechten

In de loop der eeuwen hebben mensen zich ontwikkeld van onderdanen naar burgers: stap voor stap verwierven mensen steeds meer rechten. Deze rechten kunnen worden ingedeeld in drie soorten: burgerrechten (18e eeuw), politieke rechten (19e eeuw) en sociale rechten (20e eeuw). De centrale waarde van burgerrechten is individuele vrijheid. Daarom worden ze ook wel vrijheidsrechten genoemd. Het gaat om recht op eigendom, op vrije meningsuiting, op vrijheid van levensovertuiging, op vrijheid van vereniging en vergadering, op eerlijke berechting. Het zijn rechten die het individu beschermen tegen de machtswillekeur van de overheid. De centrale waarde van politieke rechten is participatie. Het gaat om rechten die burgers de mogelijkheid geven om actief

mee te doen in het overheidsbeleid. Het gaat om rechten zoals het kiesrecht, het recht op deelname aan bestuur en het recht op het vormen van politieke partijen. De centrale waarde van sociale rechten is sociaal welzijn. Het gaat om recht op arbeid, sociale zekerheid, maatschappelijke en culturele ontwikkeling, gezondheid, wonen, onderwijs. In Nederland zijn deze rechten in 1983 verankerd in de Grondwet (art. 19-23). Deze sociale grondrechten zijn instructienormen, dat wil zeggen dat ze een actief optreden van de overheid vereisen. De overheid moet ervoor zorgen dat er sociale gerechtigheid heerst en dat burgers zich voldoende kunnen ontplooien en dat hun bestaanszekerheid geborgd is.

Sociale coöperaties

Bij burgerrechten en politieke rechten ligt de nadruk op het individu dat als persoon bepaalde rechten heeft. Die invalshoek van persoonlijke rechten volstaat niet bij sociale rechten. Daar gaat het om een relationeel individubegrip: een persoon die bepaald wordt door zijn relatie met anderen. Bij sociale rechten is de burger niet louter burger, maar eerst en vooral medeburger. Naast de rechtendimensie is er bij sociale rechten sprake van een gemeenschapsdimensie. Sociale rechten zijn tot bloei gekomen in de verzorgingsstaat. Dat is een type samenleving waarin het collectief, het gemeenschappelijke, een centrale plaats had. De veranderingen die de verzorgingsstaat intussen heeft ondergaan, roepen de vraag op of er nog voldoende collectieve basis is om de sociale rechten te dragen. De twijfel daarover groeit. Mensen vinden dat de overheid zich onvoldoende kwijt van haar taak om sociale grondrechten te garanderen. Daarom pakken ze zelf deze taak op en creëren ze nieuwe collectieven – sociale coöperaties – omdat sociale grondrechten het collectief als sociale vorm nodig hebben om als recht tot ontwikkeling te komen en in stand te blijven. Deze collectieven van burgers opereren in de dagelijkse werkelijkheid van mensen die wei-

nig ontplooiingsmogelijkheden krijgen in de bestaande ordening van de samenleving. Met het oprichten van sociale coöperaties leggen burgers een claim op de uitvoering van sociale grondrechten. Ze trekken hun opdracht aan de overheid in; ze gaan zelf actief op zoek naar een nieuwe manier om bestaanszekerheid op diverse terreinen te waarborgen. Dat vereist nieuwe vaardigheden, nieuw denken en nieuw doen. Kortom, sociale coöperaties ontwikkelen een nieuw ambacht. Vanuit de alledaagse werkelijkheid van mensen ontstaat een nieuw domein, naast de markt met z'n privaat recht en naast de overheid met z'n publiek recht. Het is het nieuwe domein van het gemeengoed, het collectief, de commons. In dit domein organiseren mensen eigen activiteiten, bouwen ze aan eigen vermogens, aan sociaal kapitaal. Op die manier worden mogelijk kleine, maar wel concrete bijdragen geleverd aan het herstel van sociale grondrechten. Van onderop.

Burgers die als collectief in het publieke domein activiteiten opzetten om de bestaanszekerheid van henzelf en hun omgeving te waarborgen moeten mogelijkheden krijgen om zich te bekwamen in het ontwikkelen en toepassen van eigen beslissingsbevoegdheid en eigen uitvoeringsmacht. Overheden, maatschappelijke organisaties, werkgevers en werknemers moeten de dialoog aangaan met groepen die achterop zijn geraakt of achtergesteld worden. Dit is nodig om beter aan te sluiten op hun werkelijkheid en meer recht te doen aan de dynamiek van de eigen veerkracht. Medewerkers van overheidsdiensten en organisaties als welzijnswerk, onderwijs en woningcorporaties moeten getraind worden om te werken als 'mogelijkheidsmakelaars': ze leren ontdekken waar mensen hun mogelijkheden tot ontplooiing kunnen realiseren; ze worden vertrouwd gemaakt met de achterliggende concepten, de nieuwe verhoudingen, het nieuwe denken en doen die sociale coöperaties met zich meebrengen.

Enkele voorbeelden van sociale coöperaties

Een van de oorzaken van armoede is onzeker en onderbetaald werk. Daar wordt op twee

niveaus iets aan gedaan. Op het niveau van de landelijke en lokale politiek wordt actie gevoerd tegen de doorgeslagen flexibilisering, voor fatsoenlijke contracten met bijbehorende bescherming. En voor een verhoging van het minimumloon. Daar wordt met name door de vakbeweging actie voor gevoerd. Op het niveau van de alledaagse werkelijkheid pakken mensen die geen werk hebben of slecht betaald en onzeker werk zich samen om op praktische wijze – ik was jouw auto en jij knipt mijn haar – gaten op te vangen in maatschappelijke voorzieningen. Ook andere aspecten van het armoedevraagstuk worden zowel op politiek niveau door maatschappelijke organisaties als op het niveau van de alledaagse werkelijkheid door burgercollectieven aangepakt. De acties en activiteiten die op beide niveaus worden ondernomen zouden meer op elkaar kunnen worden afgestemd. Dat zou de strijd tegen armoede en uitsluiting kunnen versterken en verbreden. Een eerste stap daartoe bestaat uit het uitwisselen van denkbeelden en ervaringen. Hier volgt een korte omschrijving van enkele voorbeelden van sociale coöperaties.

BewonersBedrijf Heechterp-Schieringen

In de Leeuwarder wijk Heechterp-Schieringen was lange tijd sprake van armoede en werkloosheid. Ook was het gevoel 'een wijk zijn' afwezig, waardoor veel bewoners wegtrokken. Om een einde aan deze problematiek te maken, heeft een aantal buurtbewoners in 2012 het BewonersBedrijf Heechterp-Schieringen gestart – als eerste Bewonersbedrijf in Nederland. Voor en door wijkbewoners. In de wijk lopen verschillende projecten, zoals schoonmaak, groenonderhoud en buurtpreventie. Deze werkzaamheden worden uitgevoerd door vrijwilligers uit de wijk die hiermee werkervaring op kunnen doen en een vrijwilligersvergoeding verdienen. Daarnaast kunnen zij via het BewonersBedrijf een opleiding of cursus volgen, waarmee zij hun stappen richting de arbeidsmarkt vergroten. Op deze manier verbetert het BewonersBedrijf de leefbaarheid in de wijk en dringt het tegelijkertijd de armoede terug. Het geldt dat de wijk binnenkomt, wordt direct geïnvesteerd in de

wijk. Daardoor wordt er goed geluisterd naar initiatieven en ideeën van de buurtbewoners: zij voelen zich weer betrokken bij de wijk.

Lucas Community

Een groep buurtbewoners uit de Amsterdamse wijk Osdorp heeft enkele jaren geleden de Lucas Community opgezet om voor en met buurtbewoners de kwaliteit van leven in de wijk te verbeteren. Intussen levert de community een breed scala van producten en diensten op het gebied van zorg, welzijn, leefbaarheid en sociaal-economische ontwikkeling. De community startte als een tegenbeweging. Tegen de gevestigde orde en haar instellingen. Met energie en overtuiging wilden de initiatiefnemers laten zien dat ze konden overleven en zelfs beter in staat waren aansluiting te vinden bij de bewoners. Dit zorgde niet voor een goede verstandhouding met de gevestigde instellingen, maar was wel noodzakelijk om een plek te veroveren in de lokale samenleving. Vanuit een positie van eigen kracht konden ze de relatie en samenwerking met anderen verbeteren en intensiveren. Intussen zijn ze een betrouwbare partner geworden voor de gemeente, het stadsdeel, de corporaties en maatschappelijke instellingen. De Lucas Community is een gemeenschap van gelijken, zonder formele rechtsvorm en leiding. Ieder brengt zijn of haar specifieke ervaringen, kennis en vaardigheden in. Er zijn geen betaalde professionals in dienst van de Community.

De Vrije Uitloop

Een ander voorbeeld van een sociale coöperatie is De Vrije Uitloop in Breda. Door een burgercollectief is daar een regel-arme ruimte gecreëerd waar mensen via parttime ondernemerschap (een deel van) hun uitkering zelf verdienen. In de coöperatie vinden leden steun en inspiratie bij elkaar om hun vaardigheden en passies te ontwikkelen en daarmee zelfstandig inkomen te verwerven. Leden zetten hun tijd en talenten in voor elkaar en met elkaar. Zo ontstaan nieuwe kansen en hervinden mensen hun eigenwaarde. In de coöperatie bouwen mensen aan een nieuw fundament voor een zelfstandig en waardevol leven.

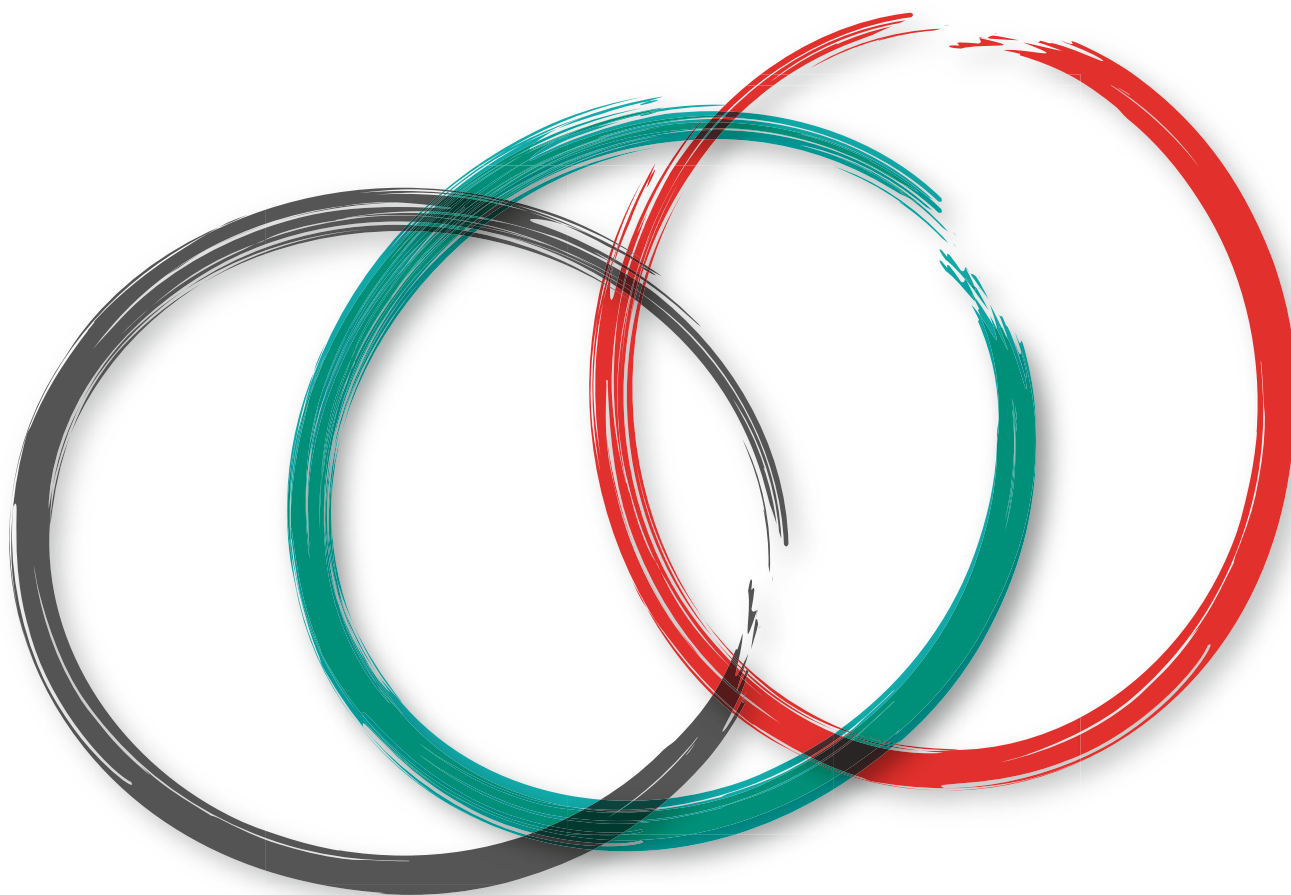
Kies&Co - kinderkijkcraden

Een derde voorbeeld van een sociale coöperatie is de vereniging Kies & Co. Dat is een landelijke vereniging van en voor begeleiders van kinderkijkcraden in kwetsbare wijken. In Nederland moeten 300.000 kinderen opgroeien in armoede. Ze worden dagelijks geconfronteerd met de gevolgen van geldgebrek, zoals sociale uitsluiting en beperkte ontwikkelingsmogelijkheden. Daardoor lopen ze een verhoogde kans om later zelf ook weer in armoede terecht te komen. Kies&Co wil deze cirkel doorbreken. Tijdens democratiellessen op de basisscholen in de wijk werken kinderen aan hun eigen plannen voor de wijk. De kinderen weten namelijk heel goed wat er nodig is in hun buurt en zijn heel goed in staat om daar zelf praktische oplossingen voor te bedenken. Die gaan ze daarna via hun eigen kinderkijkraad ook zélf realiseren. Met een kinderkijkraad krijgen kinderen zelf een heft in handen om hun situatie te verbeteren, voor zichzelf en alle andere kinderen in de wijk. Ze worden daarbij begeleid door bewoners uit de eigen wijk, die daar weer in worden bijgestaan via Kies&Co. De kinderkijkraad kan de financiële armoede van individuele kinderen niet direct oplossen maar de contactarmoede die daar vaak aan ten grondslag ligt wel: jong geleerd, oud gedaan!

Een nieuwe tijdgeest

Via kleinschalige eigen initiatieven kunnen mensen mogelijk hun wankel bestaanszekerheid iets stabiel maken. Maar belangrijker is dat deze activiteiten van het dagelijkse (over)leven mogelijke wegen banen naar een tijdgeest waarin een economie kan opkomen die niet gestuurd wordt door de logica van concurrentie, versnelling, het creëren van winnaars en verliezers, maar een economie waarin mensen omzien naar elkaar en rijkdommen delen. Meer informatie over sociale coöperaties is te vinden op de websites www.socialecooperatie.nl en www.intiatief.nu

*Amersfoort, 11 oktober 2018
De Sociale Alliantie*

de Sociale Alliantie

voor een samenleving zonder armoede

De Alliantie voor Sociale Rechtvaardigheid - ook kortweg Sociale Alliantie genoemd - is een initiatief van de vakbeweging, de kerken, de humanisten en uitkeringsgerechtigden. Het samenwerkingsverband begon in 2000 en is doorgegroeid naar een netwerkorganisatie waaraan ruim vijftig landelijke, regionale en plaatselijke organisaties en groepen deelnemen. Samen strijden zij voor een samenleving zonder armoede. Zie ook: www.socialealliantie.nl

Sociale Alliantie
Postbus 2758
3500 GT Utrecht
Telefoon 06 - 42092030
info@socialealliantie.nl
www.socialealliantie.nl

